

ПІДПРИЄМНИЦТВО, ГОСПОДАРСТВО і ПРАВО

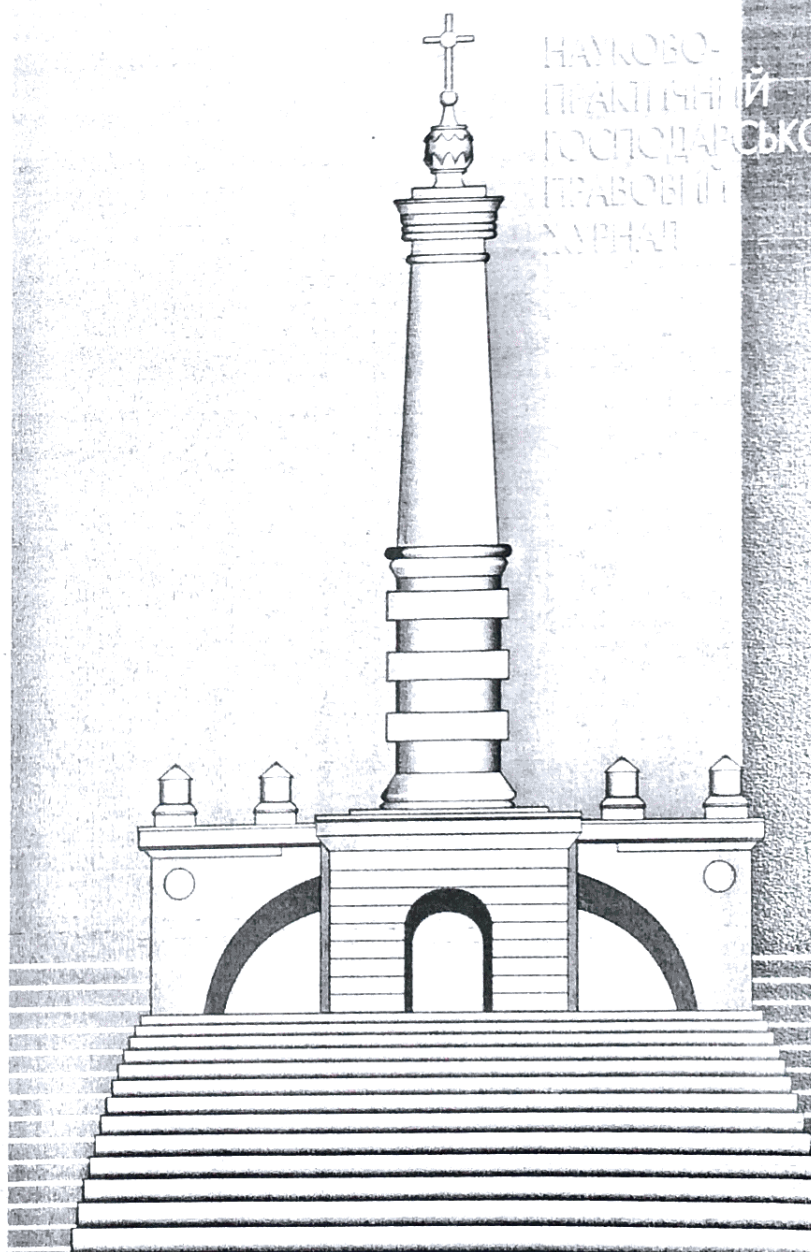
*Процесуально-правова
природа
судової помилки*

*Зловживання
державною владою*

*Юридична
відповідальність
працівників міліції*

*Проблеми правового
регулювання
протидії корупції*

11 2011 (191)

НАУКОВО-
ПРАКТИЧНИЙ
ГОСПОДАРСЬКО-
ПРАВОВИЙ
ЖУРНАЛ

"Pacta servanda sunt"

11 2011 (191)

Щомісячний науково-практичний
юридичний журнал
видається з 1 січня 1996 р.

ПІДПРИЄМНИЦТВО, ГОСПОДАРСТВО і ПРАВО

НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ ПРИВАТНОГО ПРАВА І ПІДПРИЄМНИЦТВА НАПРН УКРАЇНИ

Шеф-редактор
МАКАРОВА
Алла Іванівна

Редакційна
колегія:

ХАВРОНИК
Микола
Іванович
головний
науковий
редактор

МЕЛЬНИК
Микола
Іванович
заст. головного
наукового
редактора

БЕЛЯНЕВИЧ О.
БОБРИК В.
ГАЛЯНТИЧ М.
ДЕМЧЕНКО С.
ЗУБ І.
КРУПЧАН О.
КУБКО Е.
КУЗНЕЦОВА Н.
КУЧЕРЕНКО І.
ЛУК'ЯНЕЦЬ Д.
ЛУЦЬ В.
МАЙДАНИК Р.
МАМУТОВ В.
НАВРОЦЬКИЙ В.
СТЕЦЕНКО С.
ТОРГАШИН О.
ШАКУН В.
ШЕВЧЕНКО Я.

ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА. ФІЛОСОФІЯ ПРАВА

Олена Поклонська Зловживання державною владою як негативна форма її реалізації	3
Юрій Кривицький Юридична відповідальність працівників міліції України: теоретико-правові аспекти	7
Людмила Гудзь Історичний досвід участі міліції (поліції) у забезпеченні виборчих прав громадян України	12
Олена Козинець Основні закони Російської імперії 1906 року: історико-правовий аналіз	17
Андрій Редько Специфіка адміністративно-територіальних реформ у західних областях УРСР у 40–60 роках ХХ ст.	21
Інна Василів Правові засади і процес забезпечення кадрами органів міліції західних областей УРСР вихідцями із місцевого населення в перші повоєнні роки	25
Владислав Голубовський Правомірна поведінка – умова стабільного розвитку суспільства (філософсько-правовий аспект)	29

АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО. ФІНАНСОВЕ ПРАВО. ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРАВО

Андрій Манжула Основні напрями вдосконалення законодавства України щодо проступків проти громадського порядку	33
Віталій Кудря Проблеми правового регулювання протидії корупції в правоохоронних органах України	37
Олександр Світличний Сутність управлінської діяльності у сфері земельних ресурсів	41
Ігор Труш Закон України «Про місцеві державні адміністрації» перешкоджає розвитку місцевого самоврядування та потребує вдосконалення	45
Наталія Гонтаренко Проблемні питання державного управління у сфері реєстрації речових прав на нерухоме майно	48
Ельвіра Олефіренко Державне фінансування місцевих виборів: правове регулювання та практика	52
Олексій Литвин, Дмитро Мороз Удосконалення інформаційного забезпечення податкової міліції на прикладі Європейського Союзу	56

ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО І ПРОЦЕС. СІМЕЙНЕ ПРАВО. МІЖНАРОДНЕ ПРИВАТНЕ ПРАВО

Тетяна Вахонєва Фонограми як об'єкти права інтелектуальної власності	60
Анатолій Коструба Мета та причинно-наслідковий зв'язок у механізмі правоприпинення майнових цивільних правовідносин	64
Ірина Єфремова Визначення поняття та змісту моральної шкоди	68
Сергій Вавженчук, Юрій Рибак Проблеми виокремлення категорії «кров людини» як об'єкта цивільного права	72
Андрій Гриняк Окремі способи захисту прав та інтересів суб'єктів підрядних правовідносин	76

Ауріка Паскар	Сутність, поняття та значення цивільної процесуальної діяльності	80
Тетяна Косарева	Законодавча регламентація викликів і повідомлень (історія розвитку – третій і четвертий етапи)	83
Неля Кушнір	Процесуально-правова природа судової помилки	87
Галина Кузів	Правова природа цивільного процесуального обов'язку	90
Жанна Бойко	Прийомна сім'я як альтернативна форма влаштування дітей, позбавлених батьківського піклування	94
Ірина Діковська	Проблеми застосування колізійних норм міжнародних договорів до зобов'язань із міжнародних перевезень	97
ТРУДОВЕ ПРАВО. ПРАВО СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ		
Галина Кузьменко	Поняття та зміст принципу гуманізму в нормах трудового права	100
Олександр Приймєнко	Практика Європейського суду з прав людини щодо пенсійного забезпечення у зв'язку з втратою годувальника осіб, які проживали однією сім'єю, але не перебували у шлюбі	104
АГРАРНЕ ПРАВО		
Сергій Бугера	Правового регулювання ветеринарно-санітарного забезпечення якості сільськогосподарської продукції	108
МІЖНАРОДНЕ ПРАВО		
Наталія Гринюк	Поняття принципу суверенної рівності держав у сучасному міжнародному праві	112
ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО		
Сергій Погорелов	Проблеми виявлення і припинення антиконкурентних дій органів влади, місцевого самоврядування, адміністративно-господарського управління та контролю	115
КРИМІНОЛОГІЯ		
Віталій Радзівський	До історії формування кримінальної субкультури на землях Руси-України у добу Київської Русі	119
КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС		
Наталія Марущак	Деякі аспекти забезпечення права особи на повагу до гідності при прийнятті процесуальних рішень на стадії досудового розслідування	123
Микола Сичук	Окремі питання одержання судового рішення про провадження слідчих дій	128
Володимир Ринда	Механізм судового контролю за застосуванням органом дізнання заходів примусу	131
Сергій Пугач	Взаємозв'язок конституційних гарантій рівності громадян з іншими гарантіями кримінального судочинства	134

Співзасновники:

Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва
Академії правових наук України,

ТОВ «Гарантія»

Видавець: ТОВ «Гарантія»

Свідectво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації
серія KB № 15779-4251ПР від 02.11.2009 р.

Журнал рекомендовано до друку вченою радою Науково-дослідного інституту
приватного права і підприємництва Академії правових наук України
(протокол № 9 від 26.10.2011 р.)

ПОНЯТТЯ ПРИНЦИПУ СУВЕРЕННОЇ РІВНОСТІ ДЕРЖАВ У СУЧАСНОМУ МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ

Наталія Гринюк,

аспірантка кафедри міжнародного права
Львівського національного університету ім. Івана Франка

У статті аналізується принцип суверенної рівності держав, який є основою сучасних міжнародних відносин.

Ключові слова: рівність держав, суверенітет, політична незалежність, територіальна цілісність, суверенна рівність.

Принцип суверенної рівності держав – це принцип міжнародного права, згідно з яким у міжнародному співтоваристві всі держави незалежні одна від одної й юридично рівні, що виражається в однакових для всіх правах та обов'язках. Сутність цього принципу визначає державний суверенітет, що історично виник у середньовічній Європі в результаті ослаблення Священної Римської імперії германської нації, на чолі якої стояв коронований папою римським імператор, від якого отримували владу всі інші світські владки. Ще в період раннього феодалізму з-під влади імператора звільнились Англія та Франція, а з XIII ст. в Італії та центральній Європі виникли самостійні королівства, князівства та міста-республіки, які не визнавали над собою ніякої вищої влади. Цей процес утворення самостійних держав вже в середині XIV ст. був досліджений Бартоло та іншими вченими, але лише Ж. Боден для визначення сутності самостійної держави застосував термін «державний суверенітет» (лат. *summa potestas*, букв. – вища влада), який відтоді став загальновизнаним. Процес утворення в Європі незалежних держав завершився Вестфальським миром 1648 р., який, підбиваючи підсумки Тридцятилітньої війни, остаточно закріпив принцип суверенної рівності держав як політично-правову основу міжнародного спілкування. З цього часу міжнародне співтовариство мало складатися з рівноправних членів, індивідуально незалежних від будь-якої вищої влади. На цій основі виникло та почало розвиватися міжнародне право як право співіснування суверенітетів держав, відмінне від їх внутрішнього права [1, с. 52].

Принцип суверенної рівності держав посідає особливе місце в міжнародному праві.

Метою цієї статті є аналіз вітчизняних і зарубіжних досліджень, що стосуються поняття «принцип суверенної рівності дер-

жав», визначення змісту даного принципу та з'ясування актуальності дослідження зазначеної проблематики у сучасному світі.

У міжнародному праві принцип суверенної рівності держав із найбільшою повнотою втілений у Декларації про принципи міжнародного права, що стосується дружніх відносин і співробітництва між державами відповідно до Статуту ООН 1970 р. Пізніше цей принцип розвинений у Декларації принципів Заключного акта Наради з безпеки і співробітництва в Європі (далі – НБСЕ) 1975 р., Підсумковому документі Віденської зустрічі представників держав – учасниць НБСЕ 1989 р., Паризькій хартії для Нової Європи 1990 р. і ряді інших документів. Принцип суверенної рівності держав закріплений у статутах міжнародних організацій системи ООН, у статутах більшості регіональних міжнародних організацій, у багатосторонніх і двосторонніх угодах держав і міжнародних організацій, у правових актах міжнародних організацій.

Відповідно до Декларації про принципи міжнародного права 1970 р. поняття «суверенна рівність» включає такі елементи [2, с. 32]:

- держави юридично рівні;
- кожна держава користується правами, властивими повному суверенітету;
- кожна держава зобов'язана шанувати правосуб'єктність інших держав;
- територіальна цілісність і політична незалежність держави недоторканні;
- кожна держава має право вільно обирати і розвивати свої політичні, соціальні, економічні та культурні системи;
- кожна держава зобов'язана виконувати цілком і сумлінно свої міжнародні зобов'язання та жити у злагоді з іншими державами.

Суверенітет та рівноправність держав є основою конституційної доктрини міжнародного права, якою керується міжнародна спільнота, що складається, насамперед, з дер-

жав, які мають об'єктивну юридичну персональність [3, с. 77]. Класичне розуміння суверенітету стало об'єктом активної критики з боку представників теорій «обмеженого» або «розмитого» суверенітету. Адже за минулі століття багато змінилося в світі, проте зміни ще не вплинули на сутність і значення суверенітету в практиці конституційно-правового будівництва. При цьому суверенітет держави в умовах поступової глобалізації стрімко набув нових контурів і змістовних характеристик. Для вирішення багатьох глобальних проблем державам доводиться об'єднуватися, створювати союзи, співтовариства, регіональні структури колективної безпеки тощо. Спостерігаючи за цими явищами, вчені стали піддавати критиці, в кращому разі – перегляду, значення суверенітету в сучасному світі. У зв'язку з цим юридична наука переживає методологічну кризу в розумінні сучасної природи державного суверенітету. Передусім, критика стосується концепції «абсолютного» суверенітету», відповідно до якої суверенітет держави базується на принципах загального міжнародного права [4, с. 229–231]. Так, Г. Тункін вважає, що абсолютного суверенітету не може бути взагалі, а сам суверенітет не означає необмежену свободу дій [5, с. 47]. На думку В. Василенка, суверенітет існує лише як відносна категорія, обмежена внутрішнім і міжнародним правом [6, с. 23]. Цілком категорично, на нашу думку, зазначається в літературі, що ми є свідками настання доби обмеженого суверенітету, неповного суверенітету, нерівного суверенітету [7, с. 88].

Кардинальні зміни в структурі міжнародних відносин, що відбулись у другій половині ХХ ст., вимагають відповідного коригування у структурі та сфері міжнародного права, у тому числі перегляду традиційної концепції державного суверенітету. Так, протягом зазначеного періоду структура міжнародних відносин і міжнародне право зазнали важливих змін: сучасне міжнародне право розвивається на основі створення імперативних норм права (лат. *jus cogens*, букв. – примусове право). Це норми, які не можуть бути змінені однією державою або групою держав. На сучасному етапі держави дедалі частіше передають деякі свої суверенні права міжнародним організаціям, що утворюються ними. Однак ці права держави не втрачають, а здійснюють їх спільно, розвиток міжнародної інституційної системи зумовлює утворення у певних випадках наднаціональних структур або надання відповідним міжнародним органам наднаціональних функцій чи їх елементів, регулювання міжнародних економічних відносин дедалі частіше відбувається як взаємодія та поєднання міжнародно-правових

та приватно-правових методів і виникнення на цій основі тенденцій до створення транснаціонального права. Дедалі більше країн відмовляється від доктрини абсолютного імунітету держави щодо державної власності, якщо вона використовується у комерційних цілях. У міжнародному праві відбувається процес переходу сучасного міжнародного права від функції координації до функції співробітництва, що є новим якісним етапом, який посилює взаємозалежність держав, їх суверенних прав; теорія та практика міжнародного права відмовилися від юридичних догм щодо невід'ємності прав держав тощо [1, с. 54].

Отже, в межах принципу суверенної рівності держав державний суверенітет має розумітися та тлумачитись у відносному значенні відповідно до новаційних процесів, що характеризують сучасний розвиток міжнародних відносин і відповідно міжнародного права з метою об'єднання держав у правове співтовариство.

Принцип суверенної рівності держав, на якому повинні ґрунтуватися сучасні міжнародні відносини, передбачає юридичну рівність держав у правах та обов'язках, але ні Статут ООН, у якому вперше було проголошено цей принцип, ні інші міжнародні договори універсального характеру не містять переліку таких прав та обов'язків. Слід зазначити, що, починаючи з 90-х років ХІХ ст., представники західної юридичної науки розробляли проекти відповідних кодифікацій, але жоден із них досі не вступив у дію як міжнародний договір [3, с. 239].

На відміну від представників західної науки міжнародного права, серед більшості науковців соціалістичних країн у ХХ ст. учення про права й обов'язки держав не отримало визнання, але вони приділяли значну увагу «альтернативі» у вигляді основних принципів міжнародного права. Так, на думку В. Корецького, доктрину основних прав та обов'язків держав часто протиставляють принципам мирного співіснування держав із різними суспільно-політичними системами [3, с. 240].

У своїх відносинах держави повинні поважати відмінності в історичному та соціально-політичному розвитку, різноманітність позицій і поглядів, внутрішні закони й адміністративні правила, право визначати та здійснювати на свій розсуд і згідно з міжнародним правом відносини з іншими державами. До елементів принципу суверенної рівності належить право держав належати до міжнародних організацій, бути або не бути учасниками двосторонніх і багатобічних договорів, включаючи союзні договори, а також право на нейтралітет. Вказівка на зв'язок між принципом суверенної рівності та повагою прав, властивих суверенітету, одночасно конкретизує і роз-

ширює зміст даного принципу, який лежить в основі міжнародної співпраці. Такий зв'язок особливо виразно виявляється у сфері міжнародних економічних відносин, де найгострішою є проблема захисту суверенних прав держав, що розвиваються [8, с. 52].

У Декларації про принципи міжнародного права 1970 р. зазначається, що при тлумаченні та вживанні викладених у ній принципів вони є взаємозв'язаними і кожен принцип повинен розглядатися в контексті всіх інших. У зв'язку з цим особливого значення набуває тісний зв'язок, що існує між принципом суверенної рівності держав і їх обов'язком не втручатись у справи, що по суті є внутрішньою компетенцією. Міжнародне право в принципі не регулює питання внутрішньополітичного положення держав, тому втручанням повинні вважатися будь-які заходи держав або міжнародних організацій, що є спробою перешкодити суб'єкту міжнародного права вирішувати свої внутрішні проблеми самостійно [9, с. 52].

Поняття «внутрішня компетенція держави» на практиці часто викликає суперечки. Воно змінюється з розвитком міжнародних відносин, із ростом взаємозалежності держав. Зокрема, сучасна концепція невтручання не означає, що держави можуть довільно відносити до своєї внутрішньої компетенції будь-які питання. Міжнародні зобов'язання держав, у тому числі їх зобов'язання за Статутом ООН, є критерієм, який дозволяє правильно підходити до вирішення цього складного питання. Зокрема, не підлягає сумніву, що поняття справи, яка по суті входить у внутрішню компетенцію будь-якої держави, не є чисто територіальним поняттям. Це означає, що якісь події, хоча вони і відбуваються в межах території конкретної держави, можуть розглядатись як такі, що не належать винятково до її внутрішньої компетенції. Наприклад, якщо Рада Безпеки ООН констатує, що події, які відбуваються в межах території будь-якої держави, загрожують міжнародному миру та безпеці, то такі події перестають бути внутрішньою справою даної держави, і дії Об'єднаних Націй у відношенні цих подій не будуть втручанням у внутрішні справи держави [10, с. 55].

Висновки

Принцип суверенної рівності держав – це принцип міжнародного права, згідно з яким у міжнародному співтоваристві всі держави незалежні одна від одної й юридично рівні, що виражається в однакових для всіх правах та обов'язках. Сутність цього принципу визначає державний суверенітет. Однак на сучасному етапі розвитку держави часто передають на користь утворюваних ними міжнародних організацій частину своїх повноважень, що раніше вважалися невід'ємними атрибутами державного суверенітету. Відбувається це з різних причин, у тому числі у зв'язку із зростанням числа глобальних проблем, розширенням сфер міжнародного співробітництва та, відповідно, збільшенням кількості об'єктів міжнародного правового регулювання. Проте це не означає обмеження принципу суверенної рівності в міждержавних відносинах. Передаючи частину своїх повноважень міжнародним організаціям добровільно, держави не обмежують свій суверенітет, а, навпаки, реалізують одне із своїх суверенних прав – право на укладання угод. Крім того, держави, як правило, лишають за собою право контролю за діяльністю міжнародних організацій.

Література

1. Юридична енциклопедія: В 6 т. – К., 1998.
2. Міжнародне публічне право / За ред. В. Е. Теліпко. – К., 2010. – 608 с.
3. Броунли Я. Международное право: В 2 т. – М., 1977. – 424 с.
4. Богуславский М. М. Иммунитет государства: советская доктрина // Советский ежегодник международного права. – М., 1981. – С. 228–243.
5. Тункин Г. И. Право и сила в международной системе. – М., 1983. – 199 с.
6. Василенко В. А. Международно-правовые санкции. – К., 1982. – 230 с.
7. Эбзеев Б. С., Айбазов А., Краснорядцев С. Л. Глобализация и государственное единство России. – М., 2006. – 305 с.
8. Корецкий В. М. Избранные труды: В 2 кн. – К., 1989. – Кн. 2. – 1989. – 416 с.
9. Международное право. – М., 1994. – 608 с.
10. Шамсон Р. Т. Права людини і внутрішня компетенція держави // Московський журнал міжнародного права. – 2003. – № 2. – С. 58–81.

Principle of sovereign equality of the states makes basis of modern international relations.

В статье анализируется принцип суверенного равенства государств, который является основой современных международных отношений.